

4. Hornberger, N.H. (1991) "Extending enrichment bilingual education: revisiting typologies and redirecting policy." In García, O. (ed.) Bilingual education: focusschrift in honor of Joshua A. Fishman. Vol. I. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. pp. 215-234
5. Trueba, H.T. (1979) "Bilingual-education models: types and designs." In Trueba, H.T. and Barnett-Mizrahi, C. (eds.) Bilingual multicultural education and the professional: from theory to practice. Rowley: Newbury House Publishers. pp. 54-73
6. Villarreal, A. (1999) Rethinking the education of English language learners: transitional bilingual education programs. Bilingual Research Journal, 23 (1): 11-45

BOLALARDA MILLIY MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

*Davlatova Hulkaroy Uktamovna
Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili nazariy aspeklari kafedrasida dotsenti*

Annotatsiya: Har bir millat uchun o'z ona tili haqiqiy xazina hisoblanadi. Til inson dunyosi va madaniyatini aks ettiradi. Tilning eng muhim vazifasi shundaki, u madaniyatni saqlab qoladi va uni avloddan avlodga yetkazadi. Shuning uchun ham til shaxsiyat, milliy fe'l-atvor, xalq, millat shakllanishida juda muhim hisoblanadi. Shuning uchun til va madaniyatning o'zaro ta'siri masalasi mutaxassislar – kulturologlar, tilshunolar, faylasuflar uchun ilmiy qiziqish doirasiga kiradi.

Kalit so'zlar: millat, bola, nutq, kompetensiya, mutaxassis, tilshunolar, milliy fe'l-atvor, xalq, millat

Albatta, madaniyatlarning o'zaro ta'siri har doim bo'lgan va bo'lib kelmoqda. Jahon tarixiga nazar tashlasak, ushbu tabiiy jarayon odatda ular bilan aloqada bo'lgan madaniyatlarning o'zaro boyishiga olib keladi. Ammo zamonaviy ommaviy axborot vositalari va aloqa tufayli bir madaniyatning ikkinchisiga ta'siri juda tez seziladi³².

Bola jamiyatning a'zosiga aylana borar ekan, o'ziga xos milliy qadriyatlar ta'siri uning nutqiga ham singib boradi³³. Shaxslar muloqot vositasi orqali o'zaro munosabat o'rnatar ekanlar, nutqiy faoliyat insonlargagina xos bo'lgan muloqotning asosiy manbasidir³⁴. Jamiyatning kichik a'zosi o'z ehtiyojlarini insoniy munosabatlar hamda nutqiy muloqot natijasidagina qondirish mumkin bo'lgan sharoitda voyaga yetadi³⁵.

Psixologik nuqtai nazardan olib qaralganda, ba'zi bolalar yoshlik chog'laridan tabiatan kam gap bo'ladilar. Bola kam gapirsa-da, unga gapirilayotgan hamma so'zlarni tushunadi. Bolalarning so'zga chechan va gapdon bo'lishlari bevosita ularni o'rab turgan ijtimoiy-lisoniy muhitga bog'liq.

Bolalar nutqidagi milliy so'zlarni hech kim maxsus o'rgatmaydi, bola qaysi millat vakili bo'lsa, yashab turgan ijtimoiy muhiti ularning nutqida aks etadi. O'zbek, ingliz, fransuz, xitoy, kim bo'lishidan qat'iy nazar, o'z ichki ehtiyojlaridan kelib chiqib milliylikiga oid so'zlarni muloqot jarayonida qo'llaydi³⁶. Har bir millatga xos milliylikni bildiruvchi so'zlarning kelib chiqishi bevosita tarixga bog'liq. Masalan: o'zbek bolalari uchun bosh va ustki kiyimlarni ifodalovchi *do'ppi, salla, cho'girma, to'n, chopon* kabi milliylikni bildiruvchi so'zlarini hech kim o'rgatmaydi, milliylikni

³² X.У Давлатова. (2019) The variation of teaching kids to greeting in Uzbekistan and Great Britain. Молодой ученый, (1), 212-213

³³ Davlatova Khulkaroy. (2023). The role of psycholinguistics in the study of a foreign languages. international engineering journal for research & development. VOL. 8 NO. 4: VOLUME 8

³⁴ Ольшанский В.Б. Социализация //Философская энциклопедия. Т. 5. М.: Сов. энциклопедия, 1970. – С.66-67.

³⁵ Леонтьев А.Н. Психология общения. – Тарту, 1974. – 360-361 с.

³⁶ Davlatova, H. (2022). BOLALARNING AQLI VA NUTQI RIVOJLANISHIDA OILANING TA'SIRI. Scientific journal of the Fergana State University, (1), 51-51.

anglatuvchi bunday soʻzlar oiladagi ijtimoiylashuv va muloqot jarayonida bolalarning nutqiga singib ketadi³⁷.

Yuqorida aytib oʻtilgan milliy-madaniy markerlangan soʻzlarning tarixi biz uchun ozmi-koʻpmi tanish³⁸. Xuddi shunday ingliz, xitoy, fransuzlarning milliyligini ifodalovchi soʻzlarning kelib chiqishi va nutqda faol qoʻllanilishi ularning nutqida qiyinchilik tugʻdirmaydi. G.Iskandarovaning koʻrsatishicha, xitoylik bolalar juda yoshligidan boshlab oʻzlarining milliyligini anglatuvchi soʻzlarni yaxshi biladilar: *guruch*, *soya suti* kabi yegulik nomlarini; *qizil fonuslar*, *tilla baliqlar va ajdarho tasviri*, *ovqat yeyish uchun moʻljallangan tayyoqchalar* kabi artefaktlar nomlarini. Fransuz bolalari uchun *xoʻroz-magʻrurlik belgisi*, *Eyfel minorasi*, *egzagon olti burchagi*, *pishloq*, *Marianna byusti*, *Merselʼeza madhiyasi*, *uch rangli bayroq*, *vino*, *shior (ozodlik, tenglik, birodarlik)* va koʻplab milliyligini bildiruvchi soʻzlar ular uchun begona emas³⁹.

Ingliz oilasidagi bolalar uchun *"Cardigan"*, *"balaclava"*, *"Wellies"* kabi milliy soʻzlari ham ular uchun notanish emas. *"Cardigan"*, *"balaclava"*, *"Wellies"*⁴⁰ soʻzlarini oʻzbek tiliga tarjima qilganimizda – *"Kardigan"*(kamzul, nimcha), *"balaklav"*, *"rezina etiklar"*⁴¹ degan maʼnoni anglatadi. (Ingliz xalqida bugungi kundalik kiyimlarning koʻplari azaliy anʼanaga ega. 1853-1856 yillardagi urush paytida Qrimdagi juda sovuq qish ularga kardigan va balaklav nomlarini bergan. Chunki Lord (1854) Kardigan va Balaklava jangida yengil (asosiy qoʻshinning qismini) brigadani boshqargan. Kardigan yengil tugmachali iliq, yungli matodan tikilgan kalta kamzul, Balaklava esa yungli matodan tikilgan shlyapa. Yana bir ingliz askari Vellington oʻz ismini kiyib yurgan etigiga beradi va bu hozirgacha saqlanib qolgan. Uni inglizlar qisqargan nomi bilan ishlatishadi yaʼni *"Wellies"* – *"Kauchuk etik"*)

Mulozamat britaniyaliklar madaniyatining muhim qismi va muloqot bezagi hisoblanadi. Inglizlarning milliy nutqida *"please"* - *iltimos*, *"thank you"* - *rahmat* va *"sorry"* - *uzr* soʻzlari doimo qoʻllanadi va bu soʻzlarni qoʻllash inglizlar bolalarining nutqiga ham koʻchgan.

Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, Britaniyada ikki nafargacha farzandi bor oilalar baxtli hisoblanadilar, uchinchi farzand tugʻilishi ular uchun baxt olib kelmaydi⁴².

Amerikalik ota-onalar, farzandlariga dunyoni kuzatish orqali ularning qiziqishlarini oshirishga harakat qilishadi. Bu esa ularning farzand tarbiyasidagi maxsus usulidir⁴³. Yevropalik inglizlar intellektual ongni qadrlashadi va farzandlariga kitob oʻrganish, oʻrgangan kitobi boʻyicha savol berishsa, bu aqlning belgisi deb hisoblashadi⁴⁴. Italiyalik ota-onalar ijtimoiy va hissiy qobiliyatlarni qadrlashadi va bu shaxslararo muloqot koʻnikmalarini namoyish etadi, deb hisoblashadi. Gollandiyalik ota-onalar esa farzandlariga tarbiya jarayonida mustaqil fikrlashga va har bir narsaga eʼtiborli boʻlishga, ayniqsa, bashorat qilishni qadrlashadi; ularning nazarida, suhbatdoshiga biror mavzu yuzasidan savol berish salbiy xatti-harakat boʻlib, mustaqillikni yoʻqligini anglatadi⁴⁵.

³⁷ Uktamovna, H. D. (2019). OPPORTUNITIES FOR ENGLISH-SPEAKING VOICES IN THE SPEECH OF CHILDREN OF THE FIRST SCHOOL AGE. PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ADVANCED SCIENTIFIC RESEARCH, 1(1), 226-229

³⁸ Davlatova Hulkaroy Uktamovna. (2021). Psycholinguistic research of children's speech by scientists. Researchjet Journal of Analysis and Inventions. DOI: <https://doi.org/10.17605/osf.io/ud96m> Volume 2, Issue 5 May,

³⁹ Искандарова Г. Болалар мулоқот хулқининг гендер ва лингвокультуралогик хусусиятлари // УзМУ хабарлари. 2015 № 12. – Б. 200.

⁴⁰ [National Costume of England - National Dress - Project Britain](http://projectbritain.com/costume.html) <http://projectbritain.com/costume.html>

⁴¹ [National Costume of England - National Dress - Project Britain](http://projectbritain.com/costume.html) <http://projectbritain.com/costume.html>

⁴² Robert K. Thomas. 1958. "Cherokee Values and World View" Unpublished MS, University of North Carolina Available at: http://works.bepress.com/robert_thomas/40 311

⁴³ [Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru](http://www.utexas.edu/press/6367/). University of Texas Press. pp. 6367. ISBN 978-0-292-71298-0. Bolin, Inge (2006).

⁴⁴ Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. University of Texas Press. pp. 6367. ISBN 978-0-292-71298-0. Bolin, Inge (2006).

⁴⁵ Bolin Inge. Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. Austin: University of Texas Press, 2006. Project MUSE. Web. 13 May. 2014. <<http://muse.jhu.edu/>>.

Mahalliy amerikaliklar uchun bola tarbiyasidagi yana bir ahamiyatli jihati shundaki, bolalar uchun o'z shaxsiyatini, jamiyati va madaniy tarixi haqida ma'lumotlarni bilish, tarixiy hikoyalarni o'qish va o'rganishdir. Mahalliy afsonalar va folklor ko'pincha hayvonlar va narsalar orqali aks ettiriladi. Har bir narsaning ruhi borligi va hurmatga loyiq ekanligiga hikoyalarni o'qish orqali ularning ishonchi yana bir bor tasdiqlanadi. Ushbu hikoyalar, mahalliy tilni saqlashga yordam beradi va milliy qadriyatlarni, madaniy tarixni aks ettirishga katta ahamiyatga ega hisoblanadi⁴⁶.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Ольшанский В.Б. Социализация //Философская энциклопедия. Т. 5. М.: Сов. энциклопедия, 1970. – С.66-67.
2. Леонтьев А.Н. Психология общения. – Тарту, 1974. – С. 218.
3. Искандарова Г. Болалар мулоқот хулқининг гендер ва лингвокультурологик хусусиятлари // УзМУ хабарлари. 2015 № 12. – Б. 200.
4. National Costume of England - National Dress - Project Britain <http://projectbritain.com/costume.html>
5. Mikes George. How To Be An Alien. Wingate, London / NY, 1946. <http://f2.org/humour/howalien.html>
6. Mikes George. How To Be An Alien. Wingate, London / NY, 1946. <http://f2.org/humour/howalien.html>
7. Robert K. Thomas. 1958. "Cherokee Values and World View" Unpublished MS, University of North Carolina Available at: http://works.bepress.com/robert_thomas/40
8. Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. University of Texas Press. pp. 6367. ISBN 978-0-292-71298-0. Bolin, Inge (2006).
9. Bolin Inge. Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. Austin: University of Texas Press, 2006. Project MUSE. Web. 13 May. 2014. <<http://muse.jhu.edu/>>.
10. Bolin Inge. Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. Austin: University of Texas Press, 2006. Project MUSE. Web. 13 May. 2014. <<http://muse.jhu.edu/>>.[page needed]
11. Davlatova Hulkaroy Uktamovna. (2021). Psycholinguistic research of children's speech by scientists. Researchjet Journal of Analysis and Inventions. DOI: <https://doi.org/10.17605/osf.io/ud96m> Volume 2, Issue 5 May,
12. Davlatova, H. (2022). BOLALARNING AQLI VA NUTQI RIVOJLANISHIDA OILANING TA'SIRI. Scientific journal of the Fergana State University, (1), 51-51.
13. Davlatova Khulkaroy. (2023). The role of psycholinguistics in the study of a foreign languages. international engineering journal for research & development. VOL. 8 NO. 4: VOLUME 8
14. X.Y Давлатова. (2019) The variation of teaching kids to greeting in Uzbekistan and Great Britain. Молодой ученый, (1), 212-213
15. Uktamovna, H. D. (2019). OPPORTUNITIES FOR ENGLISH-SPEAKING VOICES IN THE SPEECH OF CHILDREN OF THE FIRST SCHOOL AGE. PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ADVANCED SCIENTIFIC RESEARCH, 1(1), 226-229

⁴⁶ Bolin Inge. Growing Up in a Culture of Respect: Child Rearing in Highland Peru. Austin: University of Texas Press, 2006. Project MUSE. Web. 13 May. 2014. <<http://muse.jhu.edu/>>.[page needed]